

Quaderns de Folklore

EL BALL DE SANTA FE (ESTUDI I TEXT DEL BALL EXTRET D'UN LLIBRET TROBAT A FIGUEROLA DEL CAMP) *

per Albert Palacín Artiga

Paraules clau: ball popular, Figuerola del Camp, literatura popular, segles XVIII-XIX

Resum: El petit llibre, trobat a Figuerola del Camp, que porta per títol *Ball de Santa Fe* conté una gran documentació de literatura popular, de cançons i versos en català i castellà i, finalment, el ball que dóna títol a la publicació. Probablement fou escrit per una persona culta a finals del segle XVIII o començaments del XIX.

Abstract: The book found in Figuerola del Camp with the title *Ball de Santa Fe* contains a lot of information about popular literature, songs and poems in Catalan and Spanish and finally, about the dance mentioned in the title. It was probably written by a cultured person at the end of the XVIII century or the beginning of the XIX century.

Fa temps, un amic em deixà un llibret petit, amb la corresponent transcripció, que corresponia a la segona part del llibret *El Ball de Santa Fe*. Això va ser l'agost del 99. Per fi he trobat un motiu per fer l'estudi del contingut d'aquest ball del llibret, que per cert es presentava una mica enigmàtic.

El llibret, de 8 x 13 cm, enquadrnat i relligat amb pergami, està escrit amb tinta negra, amb una lletra minúscula però ben cal·ligràfica. Al començament del llibret hi ha una sèrie de cançons: La primera, una nadala, "La cançó del pastor al Diví nat" (4 pàgs.); la segona, "Cansó de las donzellas y fadrins" (3 pàgs.); la tercera, en castellà, "Letra de una senyora que queria ser monja" (de 6 pàgines i mitja); una quarta, també en castellà, "Altre lletra de una monja alto del minuet" (de 5 pàgs.); i, després d'unes pàgines en blanc, hi ha tres textos més, d'una pàgina cada un d'ells: "Xacoxa", un vers sense títol i un altre també sense títol. Després d'unes pàgines en blanc hi ha el 8è text, d'una estrofa sola, "Goig de les ànimes del purgatori", i finalment, a la segona part del llibre, amb una extensió d'unes 36 pàgines, hi ha el Ball de Santa Fe, que és l'objecte d'aquest estudi.

Aquest llibret tan petit, com podem veure, conté una gran documentació de literatura popular, de cançons i versos en català i castellà, i finalment, aquest ball, per cert ben poc

* Treball premiat en el XIII Premi Rodon-Giró, convocat el 2000 per la Fundació Ciutat de Valls.

conegut a les nostres contrades. La persona que m'ha deixat aquest llibret se'l va trobar en una casa de Figuerola del Camp, on hi havia viscut un capellà a finals del segle XVIII o començament del XIX. La seva escriptura podria ser d'aquest capellà, o bé d'una persona prou culta i interessada per la literatura popular per deixar-ne constància en aquest llibret.

És un Ball, el Ball de Santa Fe?

Així intitula el text l'autor anònim, i en el transcurs de la narració anomena com a ball sempre aquests versos. Ja en el parlament inicial, l'anomena dues vegades com a ball, i moltes vegades, en la introducció dels nous personatges, diu que entren en escena per participar precisament en aquest ball, com és el cas de l'estudiant (cap. 5) i en els versos introductoris del cap. 8, quan la Santa Fe presenta el nou personatge Reduan, que entra en escena precisament per participar "de Santa Maria el festejo con su bayle y su grasejo".

Les acotacions en l'entrada de cada personatge, les passades d'alguns d'ells, dintre el ball, i finalment la designació escènica del 10 personatges, 5 a cada costat del personatge principal, la Santa Fe, són pròpies d'aquest gènere popular.

És un ball singular

En aquest ball no hi passa res. S'ajunten al costat del personatge principal, al·legòric, de Santa Fe, uns altres personatges anhistòrics, celestials i humans, amb nom propi o comuns, i tots compleixen el seu objectiu. No hi ha doncs cap fil narratiu com passa en els balls hagiogràfics o en d'altres de personatges populars o de bandolers.

L'objectiu d'aquest ball és en tot cas descriure algunes mudances o canvis, per la influència de la Santa Fe, que en cas negatiu es tradueixen en condemnes o fugues.

Segurament tots els personatges surten en escena en l'ordre anteriorment indicat. Llevat del paper inherent a Santa Fe, a l'àngel i al diable, que no admeten canvi de rol o mudances, veiem què passa amb els altres personatges:

- *El rei*, per l'ajut de la Santa Fe, passa a rebre ajuda per vèncer l'enemic turc.
- *El capità*, al servei del rei, obté el mateix favor.

Les mutacions, en els dos casos anteriors, consistiren en passar de ser uns militars vulnerables a ser, per l'ajuda de Santa Fe, militars poderosos enfront de l'enemic.

• *L'estudiant*, amb l'ajut de la Santa Fe, passarà a ser vencedor amb els seus adversaris pagans.

• *El rei moro*, de cop i volta, de fidel de Mahoma, passa a ser servidor de la Santa Fe, i es converteix.

• *El moro petit* ataca el rei moro, que ha renegat de la seva fe. Al final de moltes discussions, només amb la força de les armes, la Santa Fe venç el moro petit, que ha de fugir. Aquí no hi ha una mudança, sinó una fuga, una derrota del contrincant.

• *Reduan* demana ajuda a la Santa Fe per lluitar contra el diable, perquè pugui alliberar el pobre ermità.

• *Barba-roja*. La seva mudança sembla que es presenta a la fi de la seva vida, quan es penedeix del mal que ha fet, es troba agenollat davant la Santa Fe i obté el perdó.

• *L'ermità* és un personatge una mica controvertit; sembla que era una fals ermità, en realitat capità de lladres. Vol ser emportat pel diable, però tots els altres personatges lluiten contra ell i al final resta el diable abatut sota el peu del mateix ermità que ha demanat a Déu el seu ajut. Amb aquest quadre final, com una imatge de Sant Miquel amb el diable als seus peus, acaba el ball de Santa Fe.

Un ball breu

En comparació a d'altres balls que he estudiat,¹ aquest té una extensió d'una tercera part dels altres, amb tots els personatges, que són pocs, que entren un després dels altres, però que intervenen tots incorporats progressivament al ball.

- *El ball de Sant Pere Ermengol* té 1.466 versos, 140 parlaments i 27 personatges.
- *El ball del Sant Crist de Salomó* (en català) té 1.672 versos, amb 243 parlaments i 28 personatges.
- *El ball del Sant Crist de Salomó* (en castellà) té 1.674 versos, 180 parlaments i 25 personatges.
- *El ball de la Candela* té 1.378 versos, 97 parlaments i 28 personatges.
- El nostre *ball de Santa Fe* té 456 versos, 62 parlaments i 11 personatges.

Altres balls de Santa Fe

El nostre llibret, trobat a Figuerola, recull un text d'aquest ball, però no sabem d'on es va recollir i on es podria haver representat. Potser a Figuerola mateix o a Valls? No en tenim cap referència. En el llibre *Els balls parlats a la Catalunya Nova*, editat l'any 1992 com a compendi del Congrés sobre Balls Parlats a la Catalunya Nova² que es va fer a la Facultat de Tarragona l'any 1990, se citen unes localitats on resten testimonis de la representació del *ball de Santa Fe*:

- Al Penedès, es citen les localitats de Sitges i l'Arboç, entre els balls hagiogràfics.³
- Entre els balls del gremis, ja al segle XVI, Jordi Bertran assenyala el de *la Fe*, a Tarragona, entre altres. I al 1722 el torna a citar, com a nou ball incorporat al seguici popular, amb el nom de *ball de Santa Fe*, que restarà incorporat fins a la primera meitat del segle XIX.⁴

Segurament, durant aquesta darrera dècada es deuen haver descobert altres localitats i textos d'aquest ball, però de moment jo els desconec.

Estudi dels personatges

Dins l'obra hi ha 10 personatges, més el protagonista, que és la Santa Fe.

Podríem dividir els personatges en espirituals o celestial, reals o militars, bandolers i corsaris, i els altres.

En la primera categoria, a part de la Santa Fe, hi posaríem l'àngel i el diable.

En la segona, el rei, el capità i el rei moro.

En la tercera, Barba-roja i, segurament, l'ermità.

En la quarta i última, el moro petit, Reduan i l'estudiant.

Segurament, el personatge més original d'aquest ball és el diable o dimoni, que surt generalment en tots els balls. Quan es feien al carrer, itinerants, era l'encarregat d'apartar la gent per fer la representació, i de passar la bacina per recollir els donatius del públic.

Llavors era quan el dimoni feia els seus versots, espontanis o no, però diferents cada vegada, sobre la societat o el poble on es feia la representació. Era un parlament tanmateix esperat i aplaudit pel públic.

En el present ball, el diable surt al final de cada parlament nou d'entrada d'un personatge. Sempre tira l'aigua al seu molí, i lluita per fer caure o emportar-se l'ànima del pobre desvalgut. Però al final cau sota el peu de la seva darrera víctima, el pobre ermità.

És, curiosament, un personatge poliglòt: parla en castellà, com en tota l'obra, però també en català i fins i tot en llatí, quan es tracta de rebatre els sil·logismes de l'estudiant de Salamanca: "Ergo mendax erit homo / cuius est ipsa campana."

El personatge del diable no és mutable, però la persona que fa el paper sí, i aprofita el darrer verset per dir ben clar i català que l'any vinent ell no vol fer més el paper de dimoni, i sí en canvi el de jurat.

Versificació i llengua

La versificació d'aquest ball, com en la majoria dels altres, correspon a l'esquema del romanç, assonants els versos parells, i lliures els senars. Versos octosíl·labs en castellà.⁴

Però la mètrica és força irregular, i hi trobem també quartetes decasíl·labes, apariats i altres versos irregulars de difícil classificació.

Aquesta irregularitat és pròpia d'un text de literatura popular, que per descomptat és més espontani i lliure que un text de literatura culta.

A més s'hi adjunta la dificultat de la ploma del copista, evidentment català i poc versat en la llengua de Cervantes, que compon moltes vegades els versos com pot.

Els catalanismes hi són força abundants. A part que hi ha petites parts escrites en català, com són les acotacions, i les respostes enumerades dintre cada capítol dels 10 personatges.

Ja hem dit també que hi ha dues breus respostes del diable, totalment en català.

També en l'ortografia predomina la llengua catalana sobre la castellana. Els dígrafs *ny* surten sempre en lloc de la *ñ* castellana. També la jota palatal del pronom personal substitueix la *y* grega castellana del *yo*, sense cap excepció. Les dobles esses hi són abundants, fins i tot quan no cal posar-les, al costat d'una altra consonant. L'article *lo* masculí apareix davant del nom, però això ja entra en les acotacions escrites en català. Hi ha també castellanismes catalanitzats, com és el cas d'*arrodillat*. O bé l'escriptura de l'oclusiva velar sorda, davant vocal, com és el cas de *querno*. Els reforçaments africats amb ics catalana, com ara *escutxar*, *mutchatxos*... Algunes oclusives finals sordes amb *t* i no amb *d*. Les vocals neutres catalanes /u/ de les *o* àtones, les /a/ de les àtones *a* i *e*, en mots castellans, per exemple, *empasar* (empezar), *gente valarosa* o *arrar* (errar). Alguna vocal dèbil transformada d'*e* en *i*, com en el xipella: *pidireis* (pediréis), *moro piit* (petit)... Canvi de les zetes per les alveolars sibilants, en la majoria de paraules: *regosijo*, *setro*, *solemnisa*...

I la majoria de paraules que constitueixen el vocabulari bàsic del text. Recordem que la majoria del poble no entenia el castellà, i molt poca gent sabia llegir i escriure. L'escriptor del text present reproduïx molt bé el vocabulari adaptat d'aquella gent, per escenificar un text en una llengua que amb prou feines entenien.

Els actors s'aprenien de memòria el text, perquè no sabien llegir ni escriure, i el recitaven amb paraules que anaven cada vegada apropant més al seu llenguatge, i distorsionant per tant un possible text més o menys autèntic original. Segurament que el present text és ja una adaptació al llenguatge més entenedor per als actors.

Text del Ball de Santa Fe

1.- RESONAMIENTO DE LA SANTA FE

Silencio pido senyores,
por empasar este bayle
porque si esto no fuera
no fuera mas que cansarnos.
A las mujeres cilencio,
a los mutchatxos que callen,
por el soto de Granada,
de moros esta ocupada,
de Christiandad muy famosa.
La tranquilidad amada,
la christiandad deseada,
de caronte broforonte,
libranos Dios de este monte,
que esta lleno de maldad,
que Dios nos deja vivir,
en nuestra cristiandad.

*a qui se fa una pasada y torna
aprosegui la Santa Fe
al resonamiento*

Atencion pido senyores,
porque en las varias mudansas
deste baile repareis
las muchas que la fe causa.
De Maria son las glorias
este baile solemnisa,
pues primero que en las otras
me monstre su pecho fija.
Con el brasso de Maria,
me enerbole victoriossa,
para que en todos domnina
con su devocion y mi onra.
Jo soy la fe que convido,
a todos los circonstantes,
a bailes y regosijos
que se veran en esta tarda.

Comentaris al Ball

1.- RAONAMENT DE LA SANTA FE

El títol del text deixa ben clar que es tracta d'un ball, i ja al segon vers el torna a denominar "bayle".

Com quasi en tots els balls el protagonista, en aquest cas la Santa Fe, comença amb un parlament introductorí llarg, que explica el mateix ball.

Com sigui que aquests balls es feien a l'aire lliure, al carrer, i que moltes vegades eren itinerants, convé per començar imposar silenci. Aquesta *petició de silenci* és també típica del començament de molts balls.

Enumera els possibles oients o espectadors: senyors, dones i nois.

Aprofita l'ocasió per dir que el "soto" de Granada encara rau sota la possessió moresca, i fa una petició a Déu perquè ens alliberi d'aquesta malvestat, ja que l'ideal de la cristiandat és viure en pau.

La primera acotació, com tota la resta, està escrita en català, i expressa un dels elements del ball: "una passada" que ha de fer la protagonista.

De nou demana l'atenció del públic perquè ens fixem en l'objectiu d'aquest ball: la multitud de canvis ("mudansas") que causa la fe. I aquest tema és el que desenvoluparà en el transcurs del ball, en les mutacions dels personatges que aniran sortint.

La Santa Fe es posa sota la protecció de la Verge Maria, i diu que d'ella són les glòries que exalça aquest ball. Ambdós personatges s'identifiquen tant que de vegades es confonen (ja ho veurem).

Jo soy quien confundo a los turcos,
 a los erejes y sismaticos,
 y a los que no quieran creer
 en mis secretos suberanos.
 Por mi entienden los rusticos,
 las maravillas mas altas
 y a los mas altos misterios
 que los catolicos saben.
 Por fin soy jo la fe que publico
 cosas que ninguno alcanza
 por mas que sea entendido
 pues si mi nada se sabe.

2.- RASONAMIENTO DEL ANGEL

Del cielo bajé gustoso,
 para verta o fe sagrada,
 pues de tus luzes el mundo,
 se ven libre de ignorancias
 De tus victorias en Maria,
 logras repetidas palmas,
 y en Cubellas dupliques,
 las que tus armas esmaltan.
 Prosigue pues en las glorias
 de Maria con regosijo,
 porque los muchos leores
 enlansen el alvedrio.

Respon la Santa Fe al angel

Supremo angelico numen
 pues con tu presencia exalssas,
 de mi y de Maria los triunfos
 te damos rendidas gracias.

3.- RASONAMIENTO DEL REY

ha de portar una banda

Grande fortuna es la mia
 que / mi corona se pierda
 mas aquí hay un barbaro
 tan liquido y estillado,
 para el gobierno de la guerra

Segueixen les autopresentacions, típiques dels balls: “jo soy...”, “soy jo...”. De nou ens fixem en la catalanització del pronom personal: no diu *yo*, sinó *jo*.

Què és el que fa la Fe? Primer ens convida a la festa del Ball. En segon lloc, la Fe és la que confon el heretges (i aquí surt la llista típica dels heterodoxos, anomenats, anacrònicament, també en altres balls) .

En tercer lloc, la Fe és la que fa que la gent més humil pugui arribar als més alts misteris.

2.- EL SEGON PARLAMENT PERTANY A L'ÀNGEL

Ha baixat del cel per veure la Fe, ja que és ella la que allibera el món de la ignorància.

Les victòries, se suposa en l'àmbit de la veritat, les aconsegueix per Maria, i aquí surt curiosament el topònim *Cubellas*, on diu que aquestes victòries seran redoblades en aquesta població del Garraf.

No sabem per què cita aquest nom aquí, ja que el quadernet del ball es va trobar a Figuerola del Camp.

Podria ser que a l'escut heràldic d'aquesta població o de la parròquia hi hagués la figura de la Santa Fe? Diu el text: “las que tus armas esmaltan”. Ho deixem pendent de resolució.

Respon la Santa Fe donant les gràcies.

3.- EL TERCER PARLAMENT ÉS DEL REI

L'acotació, en català, indica *la banda, o faixa, símbol de reialesa*, que ha de portar com a rei. No especifica quin rei és, però tampoc cal, ja que tot el ball és una al·legoria, i no pas cap narració històrica.

que parece mi corona,
 es quitarmela intenta
 mas aunque vengas con raios
 ni con gente valarosa,
 hoy es mi patrona virgen,
 que ha de ser mi defensora,
 aquí esta mi Santa Fe
 hy mi angel de la guardia,
 que te derrotaran a ti naciona
 y a ti turco arrogante.

Respon la Fe al rey

Advertit buen rey
 seguit mis plantas y no arraseis
 que todo lo que pidireis
 todo lo alcancereis.

Proceges lo rey en lo parlamant

Favorable furtana,
 bolteando sus ruedas una a una
 me conduxo risuenya,
 a la dicha que logro no pequeña,
 pues veo de ver a vuestra presencia
 de mi setro la amable penitencia,
 resistiendo a los turcos muy fatales
 del moro y del gentil en todo iguales,
 y sia Maria mi patrona,
 y angel de la guardia, mi corona
 Deve su subssistencia,
 es / justo que entre a la par,
 en el gozo sin que encuentre estorvo,
 en celebrar con mil prymores
 de la fe Maria y angel los laores.
 Mas hahunque soy rey de cristianos
 Santa Fe en mi as de ver,
 que tengo de morir, o vencer
 a estos infieles paganos.
 Del cielo casi que corro
 de publicar lo que veo
 pues por lograr mi deseo
 baje un angel de socorro

Passada lo angel proceges lo rey

El rei fa una arenga contra el bàrbar
 turc i invoca els seus protectors: la Verge
 Maria, la Santa Fe i l'àngel de la guàrdia.

La resposta de la Fe al rei és positiva.
 No us acovardiu, “no arreseis”, que tot
 allò que demanareu ho obtindreu.

Continua el parlament del rei

Diu que ha tingut la sort de poder
 combatre el turcs, els moros i els gentils.
 Surt aquí una enumeració de gent no
 cristiana, com en altres balls surten enu-
 meracions d'heretges i enemics.

De nou invoca Maria i l'àngel de la
 guàrdia.

Com a rei de cristians es compromet
 a lluitar a vida o a mort contra els pagans.

Explica com un àngel del cel ha bai-
 xat tot de pressa per donar-li el seu ajut.

Il'acotació en català ho indica també.

Hi si a Maria mi patrona
 en conquistas de la fe,
 que con ella alcancere,
 mueve illustre mi corona.

Respon la Santa Fe al rey

Tener el favor presente
 es propio el pech real,
 que sab mostrarie leal,
 en gratitut muy patente
 y pues tu tant recurrente
 confices que prospere,
 tu fortuna bien se va
 me obligas a mas y mas,
 pues por agrado mes das
 lo que te doy por ti Fe.

Respon lo rey a la Fe 2

Ve delante tu luz bella,
 y / haras que mis manos mueva,
 que/ no será cosa nueva,
 guiar Reies es una estrella.

Respon la Santa Fe al rey 3

Seguro podreis endar
 buen rey por este destino
 porque la Fe es un camino
 donde no se puede arrar.

Respon lo rey a la Fe 4

Estimo de vos Santa Fe
 Estimo de vos esse favor,
 que viene de vos noble prenda,
 que viene de vos resplandor.

Respon lo angel al rey 5

Es ley seguir la Fe
 en favorecerte fixo,
 pues lo que en el uno amor,
 la rason en otro dicta.

Respostes següents

Amb un sèrie de diàlegs encadenats
 entre el rei i la Santa Fe, s'expliciten
 elogis i agraïments mutus.

Aquests diàlegs estan enumerats en
 el quadern amb els números 2, 3, 4, 5, 6
 i 7.

*En la resposta 2, es compara la Fe
 amb l'estrella que un dia va guiar els
 Reis, se suposa els Reis d'Orient, cap a la
 Cova de Betlem.*

Respon lo rey al angel 6

Agradesco de vos glorioso,
de la fama que teneys
pues sales victorioso
de la paleia que empredeis.

Respon lo diable al rey 7

A rendirte y acerte esclavo
cosa torpe y abatida
es ser gallina o gallo
hay que major bovaria.

4.- RESONAMIENTO DEL CAPITAN

ab una banda

De una armada muy sobervia y arrogante
capitan favorable la fortuna / me hisso,
por esos mares de Lavante
levantando el hunor mi humilde cuna
y la Fe Maria y angel fino amante
me defendiero propicios a la una
de los fieros corsarios barbariscos
de los turcos, piratas y moriscos.

Respon la Fe al capita

Advertit buen capitan,
que sois capitan de fama
que por si por la fe peleais
la fe os dará vuestra paga
que un capitan sin fe
nunca pueda alcanzar nada.

Prosegex lo capita en lo parlament

Ha tus pies monarca invicto
tengo puesto el de lo Reino
que vengo para servirte
con gran numero de jente.
Los soldados que te traigo
son honrrados y valientes
que por defenderte a ti,
perderan quanto tuvieron.

En la resposta 7, intervé el diable per primera vegada: diu al rei que serà una gallina si es rendeix i, si vol fer-se el gall, farà una gran bajanada, “bobería”.

4t Parlament, el del capità, que porta una banda o faixí amb la seva identificació, se suposa.

Diu que ha tingut sort de ser capità d'una gran armada, i que ha crescut el seu honor tot i ser de família humil.

Que Maria i l'àngel el defensaran contra els seus enemics, que enumera, amb una llista típica dels balls: corsaris, berberiscos, turcs, pirates i morescos.

La resposta de la Fe és que, si ell lluita per la fe, la fe l'ajudarà sempre a sortir victoriós.

Continua el parlament del capità.

El capità ofereix els seus serveis al rei.

Els seu soldats, diu, són honrats i valents.

Sempre que s'han posat al servei del rei han guanyat victoriosament.

Ni bien confiado estoy
 con las expereincias que tengo
 pues siempre que se han hofrecido
 han vencido fuertamente
 no menos confio hoy,
 con esta guerra sangrienta,
 con que ensseyaran mis soldados
 su valor y noblesa,
 quitando a los turcos las vidas,
 cortando piernas y brazos
 hasta que queden prostados
 a tus pies monarca excelso.

Respon la Santa Fe al capita 1

Illustre en virtud y armas
 en el mar fuerte caudillo
 procigue armado de Fe
 y seras siempre temido.

Respon lo capita a la Fe 2

Madre de Dios que de Dios
 por Dios fuiste escojido
 pues que con solo nombrate
 tenemos grande alegria.

Respon la Fe al capita 3

Felis al cielo que ago
 noble / capitan veliente
 reduce / la Fe a esta gente
 que de / Dios habras la paga
 propiesa / el valor que labra
 quel alto / empenyo hiré
 que te juro / por mi fe
 de cumplirte la palabra.

Respon lo diable al capita 4

Tu que ets gran capitan
 capitan de bandolers
 posat la ma a la butxaca
 y donam sis diners.

Exterminarà els turcs, a qui tallarà els
 peus i els braços.

1.- *Respon la Fe al capità*, exhortant-
 lo a seguir sempre lluitant amb la cuirassa
 de la fe.

2.- *Invocació de la Mare de Déu pel
 capità*.

3.- *La Fe repeteix de nou les seves
 exhortacions i promeses*.

4.- *La segona intervenció del diable*,
 que aquí parla en català, és per insultar el
 capità, a qui anomena “capitan de bando-
 lers”, i per extorsionar-lo, demanant-li
 diners.

5.- RESONAMIENTO DEL ESTUDIAN,
ab una banda

Valame Dios de los cielos
y l virgen soberana
por la viva Fe que tengo
hos vengo a pedir gracia.
Dame pues entendimiento
para confundir paganos,
con mis altos argumentos
que en Salamanca dies anyos
a costa de mis desvelos
aprendi de estudiante
negue mis ojos al suenyo
para quedarme mediado
y entre los contemporaneos
fue el mas adelantado
y en las materais de fus
a ninguno deví nada.
Mas aunque ahora curso con teson
las escuelas de Jesús
quien / es todo mi blason
para adquirir major luz
me alisto a vuestro perdon
en este baile aplaucible
que aplaude Maria el honor
y la fe lo incomprehencible
será en mi gozo major
y a todos los apetecibles
si andan con ligeresa
tanto en el aula
como / en este baile los pies,
hoy se vera com presteza
mudansa todo al reves
entre los pies la cabesa
y entre la cabesa los pies.

Respon la Santa Fe al estudiant 1

Ingenio noble i atiento
en tu / cuerdo proceder
major tu goso y provexo
sera obsequiando a la Fe.

5.- PARLAMENT DE L'ESTUDIANT

Un nou personatge intervé en el ball.
És un estudiant que demana a la fe que li
doni enteniment per a rebatre amb els
seus arguments els arguments dels que
no creuen, que anomena "pagans".

Diu que fa 10 anys que estudia a
Salamanca, amb molt de sacrifici per la
seva part, que s'ha passat les nits estu-
diant, i que es considera més avançat en
estudis que molts altres.

Demana ara a la Santa Fe de poder
participar en el seu ball, ja que així hono-
ra Maria, i ell, l'estudiant, tindrà molt de
goig, ja que ell canviarà, farà la "mu-
dansa", el canvi de la persona, anunciat
com a objectiu al parlament inicial del
ball.

La resposta de la Fe és afirmativa.

Respon lo diable al estudiant 2

Ergo mendax erit homo
cuius / est ipsa campana

Respon estudiante

No sabes nada.

6.- RESONAMIENTO DEL REY MORO

Se ha de girar al rey

Poderoso rey Falipe
de las / espanyas nombrado
sepas / que jo soy el turco
el senyor de / todo el Africa
a mi imperio se / sujeten
setente reies de fama
y la frica los sustenta
y todos son / mis vesallos
no me espanta tu / arrogancia,
ni las lucientes espadas
ni la prisa que vienen
tus / valarosos soldado
que qualquir / de nuestras esflanjas
son / de fino sero labradas
en las manos de los turcos,
bolveran los montes llanos
son practicos en la guerra
ninguno vensido en batalla
si vosotros sois leones,
ellos son fieros gigantes.

1.- Respon lo rey al rey moro

Advertí moro morey
pues me has hecho / tan grande danyo
que te tengo de perseguir
y los pies de la fe te has de arrendir
como si fueras un esclavo.

De nou, la intervenció del diable

Aquesta vegada parla en llatí, la llengua d'estudi dels sil·logismes filosòfics de l'estudiant de Salamanca. El tracta de mentider. *L'estudiant li respon* que ell, el diable, no sap res.

6.- PARLAMENT DEL REI MORO

L'acotació diu que es gira envers el rei cristià, que anomena Felip.

Es presenta com el rei dels turcs, amo d'Àfrica, que té sota el seu poder setanta reialmes, i que no té por ni de l'arrogància, ni de les espases ni de la llestesa de les forces cristianes.

En canvi, les seves "esflanjas" (espases?) són d'acer fi, fetes per artesans turcs, veterans en les batalles invencibles. Que si els cristians són lleons, ells són gegants ferotges.

La resposta del rei cristià és contundent. Davant del desafiament del rei moro, no té cap altre remei que perseguir-lo i anorrear-lo com a esclau.

*Proseguex lo rey moro lo parlament.
arrodillat devan la Santa Fe.*

Santa Fe aquí hay un rey moro
te viene a buscar rendido
después / de aver ofendido
tu noblesa y tu decoro
admite pues a tu ley
un principe de alta / esfera
que sentí conosco que / era
nuevo esclavo siendo rey.
Del error y mis gustus prisionero
la ley de al coran seguí arguloso
aplaudiendo a Mahoma mentiroso
privado de la luz que ahora venero
mas ja que alcancere como lo espero
alistarme en tus tropas venturoso
y de Maria el favor lograr ditchoso
en el baile dansar devo el primero
ja que de los dos favorecido me veo
con favor tan dessusado
las glorias de una y hotra mi patrona
a sus cultos / del todo muy rendido
celebrere gustoso / y denudado
con jubilo como uno de Cubellas.

*2.- Respon la Fe al rey moro.
arrodillat*

Pues que la Fe cuydadoso
aquí vienes a buscar
te quiero galardonar
con lo que buscas ancioso.

*3.- Respon lo diable al rey moro.
arrodillat*

Piquero porque me dejas
guardate de esta mi cola
y de estos dos quernos
que te quitaré los dos ojos.

*En l'acotació hi ha de sobte la mu-
dança del rei moro. En actitud humil,
agenollat, demana la intercessió de la
Santa Fe.*

Penedit d'haver seguit Mahoma, es
vol convertir. Demana la intercessió de
Maria i vol dansar en el ball, agrait als
favors de Maria i de la Santa Fe.

*2.- Resposta de la Fe. Li concedeix
aquest favor.*

*3.- Resposta del diable. El diable
protesta perquè l'ha deixat, i l'amenaça
amb la seva cua i amb les seves banyes.*

7.- RESONAMIENTO DEL MORO PITTIT

Ruego advirteis mi senyor
 y mireis por vuestro bien
 de ma / homa el suave amor
 y la dulsura / de su ley
 vale mas vivir / contento
 con deleyte y libertad
 y sufrir algun turmento
 que con pesares panar.
 Dime / rey como tan poco
 a nuestra / ley satisfasses
 mira que si / esto asses
 te dire que te as / buelto loco.

1.- *Respon lo rey moro al moro petit*

Calla tu boca atrevida
 que si tu necedad tanta
 hablas mal de la fe santa
 he de quitarte la vida.

2.- *Respon lo moro petit al rey moro*

Desta ley te dire aprissa
 lo que agradarme no pudo
 ayunar tanto a menudo
 tantas vezes ohir misa.

3.- *Respon lo rey moro al moro petit*

Calla tu ignorante que as visto
 en nuestra secta tirana
 a no hay mas ley que la de Cristo
 no ay mas fe que la cristiana.

4.- *Respon lo moro petit al rey moro*

Hi ha un dia de Sant Juan
 de lo que dirir me resta
 ellos / que trentan la fiestas
 cortando / a la mesa el pan.

5.- *Respon lo rey moro al moro petit*

Veamos que discrecion
 tienes ninyo morito.

7.- RAONAMENT DEL MORO PETIT

El moro petit recorda al rei moro l'estima i la dolcesa de la llei de Mahoma.

Li diu que, si es converteix al cristianisme, és que s'haurà tornat boig.

1.- *El rei moro respon al moro petit*
 que calli, perquè si malparla de la Santa Fe el matarà.

2.- *El moro petit* diu que el que no li agrada dels cristians és que han de jejunar tot sovint i que han d'oïr missa tantes vegades.

3.- *Li respon el rei moro* que l'única llei que hi ha és la de Crist i l'única fe, la cristiana.

Continuen els diàlegs entre els dos personatges, que són inútils, perquè cap dels dos interlocutors vol cedir la raó a l'altre.

6.- *Respon lo moro petit al rey moro*

Hi granda senyor mi hamo
si me quereis escutxar
palabras que te convienen
y mes quereys bisfamar.

7.- *Respon lo rey moro al moro petit*

No quiero escutxarte ninyo morito
porque tu fe no vale nada
maldito sea Mahoma
que su fe no vale nada.

8.- *Respon lo moro petit al rey moro*

Mira que te desenganyo de todo
lo que te puedes pensar
que / vale mas la nuestra ley
que toda la cristianidad.

9.- *Respon lo rey moro al moro petit*

Pues tu discrecion ha llegado
a tal vil atrevimiento
jo te dare / con mi esflanja
aunque me se verguensa.

10.- *Respon la Santa Fe al moro petit
y entrecehen las espasas*

Monstro fermertido
pervertidor de aquel / que arrepentido
la fe busca constante
qual salamandre el fuego busca amante
de mi vista te ausente
y mi presencia huye
mientras del sol / la permanencia
alentando con luz obscuridades
dorare de dos siglos las edades
pues infiel y atrevido
de tu mismo senyor ladron has sido
pretiando quitarle la corona
con que la fe a sus hijos galardona
ja no te atreviras con cruel aliento
es ser de su perdicion el instrumento.

10.- *La resposta de la Santa Fe,*
exhaurides totes les paraules i diàlegs
que han restat inútils, es fa amb les
armes, com diu l'acotació "y entrece-
hen las espasas".

També increpa el moro petit, per-
què ha intentat que el rei moro convertit
renegués de la seva fe.

La Santa Fe fa fugir el moro petit de
la seva presència. Si no ha estat possible
aquí la "mudansa" o conversió, aquesta
s'ha convertit en fuga de l'enemic.

*Pregunta la Fe a Reduan
y Reduan ad dur una banda*

Que gentil hombre aquí viene
de Santa Maria el festejo
con su bayle y su grasejo.

8.- RESONAMIENTO DE REDUAN

Jo que muy de cumplimiento
recogere para guantes
segun dessiamos antes
con mi propio resonamiento
soy ha hora reduan
sagalejo en otro tiempo
y me dejaron contento
con dinero y con el pan.
De unas en otras mudassas
de dinero que comer
todas con igual placer
formaremos nuestras danza
si hay socorro justo
es que cantemos hy baylemos
y a Maria regosijemos
pues que tripas llevan pies

a qui desembeyna la espada

Hi tu demonio mal nacido
que trabas / pervertir al hermitanyo
con este arnes / que te quebrare los pies
y caminaras a gatas.

1.- *Pregunta Reduan a Santa Fe
y a de esta devan de Santa Fe*

Santa Fe jo no puedo defen / derme
de este puerco de este / bruto
de este surcio animal.

2.- *Respon la Fe a Reduan*

Reduan manda a ti capitan
que te de un cavallo

*Presentació d'un nou personatge,
Reduan*

La Fe diu que es presenta un home a
participar de les festes i del ball en
honor a Santa Maria.

8.- RAONAMENT DE REDUAN

Es presenta Reduan, que abans ha-
via estat de condició humil, fent de
rabadà, guanyant-se el pa i els diners.

Ve ara per cantar i ballar a lloança de
Maria.

Desembeina l'espasa, per lluitar
contra el dimoni, que vol temptar l'er-
mità, personatge que encara ha d'actuar
en el ball.

1.- *Reduan demana ajuda a Santa
Fe per lluitar contra el dimoni, a qui
dedica tota classe de mals noms: porc,
brètol i brut animal.*

2.- *La fe encamina Reduan al capità*

3.- *Respon Reduan al capitan*

Sirvete el buen capitan
sirvete de darne plasa
que por el cielo que adoro
y por la cruz de mi espada
he de seguir tus banderas
hasta morir en campanya.

4.- *Respon lo capita a Reduan*

Ja te la doy Reduan,
ja te la doy de buen grado.

5.- *Respon Reduan
y envesteix al diable*

Agora que tengo plasa
que mi capitan me a dado
te tengo de perseguir
y a mis pies te has de rendir
hasta que te veie arrestrado.

6.- *Respon la Fe
ha de estar alli al diable*

A la urilla a la urilla covardillo
que tus fuerzas son flacas.

7.- *Respon reduan
ab lo peu sobre lo diable.*

Santa Fe me sab mucho mal
de dejar este perro este bruto
este surcio animal
que antes que no le dejare
tripas y orejas con mi espada le sacaré.

8.- *Respon lo diable a reduan*

Por luzbel yo te conjuro reduan
que si pierdes este silo
te doblaré como un hilo
que estaras muy bien duro.

3.- *Reduan demana al capità* que li doni plaça al seu exèrcit, que amb la seva espasa donarà la seva vida per seguir-lo.

4.- *El capità accepta Reduan*

5.- *Resposta de Reduan.* Incorporat a l'exèrcit del capità, envesteix el diable, com diu l'acotació, i promet perseguir-lo fins que l'hagi derrotat completament.

6.- *La fe l'ajuda*

7.- *Reduan venç el diable.*

L'acotació diu que li té el peu al coll. Li diu tota classe d'improperis. El té acorralat i el vol aniquilar.

8 i 9.- *El diable respon amb impropis, i amenaça Reduan, però la fe està al seu costat i fa fugir el diable.* De nou, la mutació, aquí impossible per tractar-se del diable, s'ha convertit en fugida.

9.- *Respon la fe al diable
ha de estar allí*

Aparte diablillo
de mi presencia al momento
para tu major turmento
te pondre como un duilo.

9.- RESONAMIENTO DE BARBARROJA
agenollat

De apollo radiante la luz bella
illuminó mi cuna con estrella
fatal a mi sin duda preparando
el valor de la guerra cruda
para que su ensendila
ardiente / esfera fuera
una mi victoria / y postrera
y en sus ilustramentos
en uno se acabaran sus alientos
amparad senyora a Barbarroja
a tus pies amparo implora
suenyo tengo a tu cima
buen árbol me da la fombra
que te cubre buena sombra
o qui en el arbol se arrima
aunque duermo descansado
nadie mi valor maltrata
esto sera / paraque no combate
por estar mas desvalado.

1.- *Respon la Fe a Barbarroja
agenollat*

Ho Barbarroja leal
muy bien puedes leventarte
que te llamo para darte
el baston de general.

2.- *Respon lo diable a Barbarroja
dret*

No me agrada Barbarroja
que es pelo de mal color
no hay que tenga valor
aplacarle sil enoja.

9.- RAONAMENT DE BARBA-ROJA

L'acotació *agenollat* ens indica ja la disposició del nou personatge, que després d'una vida plena de victòries en el seu passat, a les darreries de la seva vida, la guerra última, es presenta ara en una situació mutant, de prepotent a humil, de conversió. I per això demana la protecció de Maria.

1.- *La Fe li diu* que es posi dret, i li fa el nomenament de general.

2.- *La resposta del diable és de burla*

Es burla del seu pèl roig, però adverteix també que ningú no el pot guanyar quan s'enfada. Quan diu "aplacarle sil enoja", vol dir "aplacarle si se enoja"?

10.- RESONAMIENTO DEL HERMITA

Setenta anyos aquí estado
dentro de esta soledad
en un bosque sepultado
pensando en la eternidad
no me espanta el fuego eterno
del cielo espero gozar
pues he dejado el pacar
meditando el infierno
setenta anyos casi enteros
he vivido con enganyo
en traje de un hermitanyo
capitan de bandoleros

*aquí ha de donar una gambada i
prosegueix lo hermita en lo mateix
parlamen.*

Con esta mano atrevida
a todos los pasajeros
o bien los hurto los dineros
o bien los quite la vida.

1.- *Respon la Fe al ermitá*

Aunque hasta ahora vida santa
siempre constante has vivido
viva siempre con tanto olvido
ja que tienes dicha tanta.

2.- *Respon Reduan al hermita*

Bien puedes hermitanyo
escutchar a Santa Fe Maria
que no tienes entendimiento
mira que te vas perdiendo
seis días tienes de tiempo
asta el lunes hasta el sabado
mira que sino te confieses
luego quedaras condenado
que ahy tienes el diablo
que al infierno te llavara el alma.

10.- RAONAMENT DE L'ERMITÀ

Ens diu que ha viscut 70 anys fent
vida d'ermità amb solitud, meditant els
novíssims i que espera aconseguir el pre-
mi del cel, perquè ha deixat de pecar.

Però tot seguit continua dient que
aquests 70 anys els ha viscut amb false-
dat, perquè vestit d'ermità ha robat i ha
matat tots els vianants que passaven,
com a capità de bandolers.

Fent un comentari fora d'aquest ball,
jo diria que és el personatge contrari al
del ball de Sant Pere Ermengol, el qual de
capità de lladres es converteix en frare
mercedari, i aquí és al revés.

1.- *Resposta de la Fe*

Has viscut fins ara amb una vida
santa, i ara te n'has oblidat?

2.- *Resposta de Reduan*

L'exhorta a escoltar la Santa Fe i li
diu que és poc entenmentat, que té sis
dies de temps per confessar-se, sinó el
diablo se li emportarà l'ànima.

3.- *Respon lo diable al hermita*

Hi al infierno con penas
essas tus malas maranyas
que hissistes por las montanyas
pagaras por las setenas.

4.- *Respon lo hermita*

Dios a los suyos nunca falta
y a los humildes exalta
y a otros muchos salvara
y a mi me condenará

5.- *Respon lo diable*

y luego

11.- RESONAMIENTO DEL DIABLE

De los infiernos vengo agora
para llavar y traer el alma
deste vil hermitanyo miquelete
quiere ser lleno de rabia
y furor tambien me llavare
a pesar del angel y Maria
a muchas almas sin fe
que vienen con paganos
aunque sean reyes, duques,
condes, marqueses, bailes,
curas, mujeres y frailes,
y gente de largas manos
y lo hotro leon fiero
agarrere estudiantes
y gente que lleven guantes
mas de ayhi no me hire
que el alma de este vil ermitanyo
al infierno me lo llavare.

1.- *Respon lo angel al diable*

Angel de luz venido soy de este cielo
embajador de Dios sin fin eterno
custodio de los hombres con desvelo
terror de las cavernas del infierno

3.- *Resposta del diable*

Li diu que pagarà amb l'infern totes
les malifetes que ha fet per les munta-
nyes.

4.- *Resposta de l'ermità*

Prega a Déu l'ermità, que exalta els
humils i en salva molts, que a ell l'ha de
condemnar.

5.- *Respon el diable que el condem-
narà després.*

11.- RAONAMENT DEL DIABLE

(Més que d'un nou parlament, es
tracta de l'acabament del parlament an-
terior, per veure si pot condemnar o no el
pobre ermità)

El diable diu que ve i torna dels in-
forns per portar l'ànima d'aquest vil er-
mità, que anomena "miquelete", com a
partit contrari a la llei.

Com també portarà altres ànimes a
l'infern, malgrat la intercessió de Maria
i de l'àngel. S'emportarà aquells que
viuen com a pagans, ni que siguin nobles
o religiosos (i fa una enumeració de tots
ells).

1.- *Resposta de l'àngel al diable*

Diu qui és ell, ambaixador diví, cus-
todi dels homes, terror de les cavernes de
l'infern, baixa del cel per protegir els
homes amb amor etern.

soy que baje desde el empiro al suelo
para patrocinar a los hombres con amor eterno
ausentele cuydado
huye assi a los abismos destarrado.

Respon lo angel al diable

Demonio mal nacido
figura desvergonsada
sino dejas al armitanyo
te mataré con mi espada.

*Respon lo hermitá
al coll del diable a las faxas*

Bajo mis pies tengo el diablo
creo me burlaré del muy / bien
pueden retreterme
y en la iglesia collocarme
al lado de Sant Miquel.

Respon lo diable

Ningun senyores mogui peu ni cama
ni cap que si est any ne son diable
lo / any vinen sere jurat.

Finis

Mana al diable que se'n vagi,
exiliat als abims.

Respon l'àngel (de nou?)

Jo crec que aquest títol correspon a Reduan, seguint el mateix ordre d'intervencions anterior. És Reduan qui anteriorment vol resoldre el conflicte amb la força de l'espasa.

Resposta de l'ermità

Se suposa que està ajagut, abatut, segons l'acotació.

Tinc el diable sota els meus peus; ara em burlaré d'ell i crec que ja em poden retratar i col·locar-me a l'església al costat de Sant Miquel (amb ironia).

Resposta del diable

(Se suposa que aquí parla la persona que fa el personatge). Demana que ningú es mogui (per la fotografia?), i que, si aquest any ha fet el paper de diable, l'any vinent espera fer el paper de jurat.

(D'aquest text en podem treure dues conclusions: que els personatges eren representats cada any per persones rotatives, i que cada any es repetia el ball parlat.)

FORMA DEL MODO QUE AN DE PUSAR
LOS DEL BALL

Primo a la ma dreta de la Santa Fe

Primo ----- 1. lo Angel
lo segon ----- 2. lo Capita
lo ters ----- 3. lo rey moro
lo quart ----- 4. lo reduan
lo quint ----- 5. lo hermita

A la ma esquerra de Santa Fe

lo rey primo ----- 1. lo rey
lo segon ----- 2. lo estudian
lo ters ----- 3. lo moro petit
lo quart ----- 4. lo barbaroja
lo quint ----- 5. lo diable

Finis Coronat opus

COL·LOCACIÓ DELS PERSONATGES

Ens presenta el posicionament dels personatges a l'escenari. Al mig, Santa Fe i, a dreta i esquerra, els diversos personatges, segons l'ordre d'actuació.

D'esquerra a dreta, van sorgint els diversos parlaments, que en aquest ball es diuen raonaments.

El diable, en aquest ball, surt excepcionalment en tots els parlaments, i a més amb una parlament propi al final de tot. Representa l'antítesi del personatge principal, la Santa Fe. La figura de la raó i de la mentida, la força del bé i la força del mal.

Notes

1. Palacín, Albert. "Un teixidor vallenc, Marquet de la Dona, compositor popular de balls". Pàg. 91. Dintre *El Ball del Sant Crist de Salomó*. Rovira-Gómez, Salvador i d'altres. Col·lecció L'Agulla. El Mèdol. Tarragona, 1991.

2. Miralles, Eloi. "Actualitat i bibliografia dels balls parlats al Penedès". Pàg. 54. *Els balls parlats a la Catalunya Nova (teatre popular català)*. Col·lecció L'Agulla. El Mèdol. Tarragona, 1992.

3. Bertran, Jordi. "El Cicle de Corpus i Santa Tecla a Tarragona". Pàgs. 96 i 97. *Els balls parlats...* Obra citada anterior.

4. Palacín, Albert. "Estudi formal del Ball de Sant Pere Ermengol". Pàgs. 48 i 49. *El ball parlat de Sant Pere Armengol*. Virgili & Pagès. Lleida, 1989.